

Mihai SAFTA*

**STUDIUL ASUPRA SITUAȚIEI, JURIDICE,
ECONOMICE ȘI SOCIALE A REPUBLICII FLORENTINE
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIII-LEA**

***Study on the economical, juridical, and social structural changes in
the Republic of Florence during the second half of the 13th century***

Abstract: *This paper follows the history of the Republic of Florence during one of its most challenging periods. The topic is approached from a historical and historiographical point of view, and the paper brings into focus the structural mutations of the republic in relation to the conflict surrounding the institutions of the Primo Popolo and the creation of the Italian League.*

Keywords: *medieval law, ius commune, ordinances, justice.*

* * *

Viața economică florentină a fost monopolizată de exponenții minori ai lumii mercantile, poate chiar îngustată în propriile sale convingeri politice de presiuni papale în momentul în care interesele lor se opreau în interiorul zidurilor citadine, dar centrul activității comerciale cu cea mai mare consistență era situat în afara orașului: campania militară pe care Carol de Anjou, brațul armat al papei, se pregătea să colaboreze cu partidul ghibelin ce va da un nou impuls operațiunilor financiare a marilor companii. Bancherii florentini prevăd în această mișcare o posibilitate concretă de câștiguri grandioase din momentul în care o expediție militară precum aceasta era în pregătire împotriva lui Manfredi ce necesita cu siguranță împrumuturi consistente și imediate¹. Odată victorioși Carol și Clemente al IV-lea aveau apoi să recompenseze substanțial finanțatorii unei

* Ph.D. Candidate, “Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca, Romania; mihaisaftas.259@gmail.com.

Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Date submitted: 5 June 2015

Revised version submitted: 20 June 2015

Accepted: 20 July 2015

¹ Dintre cele mai importante lucrări utile pentru a contura o imagine clară a situației florentine amintim: Alland și alții, 2003; Ascheri 2000; Ascheri 2013; Baddeley 1897; Balon 1959; Monumenta Iuris Canonici 2006; Bras 1965; Chiffolleau și alții 2007; Csukovits 2013; Deprez și alții 1958; Hefele 1915; Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 1998; Spearing 1918.

asemenea acțiuni, iar marii bancheri erau destul de încrezători în poziția lor de a cere, în noul regim născut în Florența pe cenușa mișcării ghibeline, recunoașterea politică câștigată prin dreptul cuceritorului fiind astfel artizanii indispensabili ai succesului guelf. Momentul ales pentru finalizarea campaniei militare expusă încă riscurilor, s-a dovedit a fi unul extrem de avantajos fie pentru că expediția a fost încoronată de succes cu victoria împotriva lui Svevo la Benevento pe 29 februarie 1266, fie pentru că imediat după, situația din interiorul Florenței a atins aspecte politice foarte periculoase pentru guvernarea ghibelină. În baza premiselor ce cuprindeau conflictele din structura ghibelină, înfrângerea lui Svevo a provocat cum era de așteptat, o puternică bucurie pentru sfârșitul ghibelin și un puternic sentiment de confuzie politică în interiorul Florenței, o confuzie ce avea să fie menținută multe luni, sfârșind abia aproape de acel an nefast pentru soarta ghibelină. Trei grupuri politice se aflau în competiție în aceste luni pentru hegemonia celui mai important centru din Toscana: ghibelinii ce încercau cu disperare să își mențină puterea, încrezându-se chiar și în cavalerii germani sub controlul contelui; poporul care se afla într-o situație privilegiată din momentul în care contrar guelfilor mulți dintre membrii săi au rămas de fapt în oraș și aveau posibilitatea imediată de a se reîntoarce la conducerea comunei profitând de statul de incertitudine și de criza ghibelinilor; guelfii în schimb deși aflați în exil, puteau conta pe sprijinul papei Clement al XIV-lea și se așteptau la un ajutor armat de la Carol de Anjou².

Se instaurează astfel pe scena politică florentină un fel de joc între părți în care fiecare actor (fie papă, ghibelin sau cetățean) încerca să mențină controlul asupra orașului. Era o situație aflată într-un echilibru precar până în 11 noiembrie 1266, când ghibelinii au fost înlăturați în mod definitiv de pe această scenă³.

Primii ani ai războiului

Reorganizarea clasei dirigente florentine ce a fost frânată începând cu instituirea prioratului din 1282 se apropia de sfârșit. Marile familii din înaltele cercuri mercantile, protagoniste în afirmația guvernului prioral au fost implicate foarte mult în gestiunea puterii citadine. Prioratul, în perioada imediat precedentă Ordinamentelor de Justiție, era în mâna

² *Il Feudalesimo nell'Alto Medioevo*: 1057.

³ În perioada de sub dominație ghibelină, artele au fost defavorizate și decăzute din primatul pe care îl dețineau anterior în cultura orașului. Astfel, în cei șapte ani de guvernare ghibelinii au transformat Florența într-o simplă societate economică cu interese și afaceri redimensionate la acelea din timpul „Primo Popolo”. Organizarea internă a corporațiilor artizane nu a suferit subit mutații cel puțin în plan structural și în orice caz, consilierii au rămas pe post. Probabil odată ajunși la putere ghibelinii în loc să interzică artelor să aibă proprii reprezentanți în consiliu, au preferat să numească oameni credincioși lor. În consecință poporul nu putea cere în 1266 restaurarea unui oficiu ce nu a fost niciodată abolit. Într-adevăr au înaintat cereri în acest sens dar pentru a reclama în favoarea lumii artizane un mai mare spațiu politic și o libertate de mișcare în lumea comercială citadină.

acelor tipuri de familii care își justificau originile în baza asimilării lor de către vechile familii aristocratice. În consecință au stârnit nemulțumirea populară prin hegemonia ce o exercitau asupra guvernului orașului.

Lungul război anti-ghibelin împotriva orașelor Pisa și a Arezzo se bucură de victoria Campaldino din 1289, în sine mai răsunătoare decât decisivă din punct de vedere militar, nu a oferit beneficii concrete și tangibile cetățenilor din Florența. Mare parte din populație și în special cea implicată în acțiunile majore politice a început să fie propriul său dușman în lupta pentru putere dusă în paralel cu războiul ce a condus la grave sacrificii financiare din partea orașului. Cu toate că îndelungatul război guelf, dintre anii 1288-1292, s-a bucurat la început de consensul poporului chiar și din partea celor cu puțini reprezentanți în priorat și în consiliu⁴, partea citadină ce într-adevăr s-a bucurat de majoritatea beneficiilor datorate acestei interpretări militare, era formată din antica oligarhie guelfă și din familiile cele mai potente din punct de vedere economic.

Între 1287-1289 noile arte minore (viticultura, silvicultura, vânzătorii de sare, ulei și vânat, fierari, armurari, etc.) au obținut drepturi fundamentale, codificate, ce le-au permis propria organizare militară; jurisdicția consulilor lor a rămas în schimb din cât se poate de descoperit din documentele publice, foarte restrânsă⁵.

Un alt eveniment semnificativ ce poate atesta procesul de ascensiune publică al cetelor poporaniste din decembrie 1292: când patru din cele cinci arte medii (i beccai, i calzolari, i fabbri ed i maestri di pietra e di legname) s-au reunit într-o unică *societas*⁶.

Consecințele ordinamentelor de justiție asupra magnaților

Listele cu familiile proscrișe supuse sancțiunilor ordinamentelor se regăsesc în multe documente fundamentale. În lista promulgată în timpul prioratului lui Giano della Bella sunt specificate noile mijloace de catalogare a proscrișilor și se pot subdivide în două mari categorii: prima fiind compusă din antica nobilime feudală și implicit aparținând tradiționalei aristocrației citadine iar a doua incluzând acele mari familii mercantile care începând cu anul 1267 au susținut maturarea procesului de asimilare spre clasa aristocratică⁷. Situația externă a avut propria contribuție. Am prezentat până acum suficiente conflicte inconcludente pe care Republica Florentină le-a întâlnit în ultimii ani provocând un resentiment ce a sfârșit prin sufocarea și exasperarea cetățenilor artizani. Pe tronul Sfântului Petru a fost Nicolo al IV-lea până în aprilie 1292; după moartea sa s-a deschis un conclav îndelungat, plin de întreruperi, de tumultum al pieții, transfer de officii și intrigi pentru o durată de 27 de luni până în 5 iunie 1294 când

⁴ Ottocar 1962: 129-134.

⁵ Ottocar 1962: 129-134.

⁶ Ottocar 1962: 134.

⁷ Caggese Florența 1921.

principii bisericii l-au numit papă pe Pietro da Morrone, ce își asumă numele de Celestin al 5-lea. În vârstă de 72 de ani îngreunat de fragilitatea caracteristică anilor săi înaintați și de intrigile politice în decembrie 1294 renunță la încărcătura insuportabilă⁸. După câteva zile de: „sedes vacantes” îl succede Benedetto Caetani, Bonifaciu al VIII-lea, un om cu un temperament și o atitudine total diferite. În mai puțin de trei luni Giano era constrâns să fugă din Florența.

În decembrie 1294, după cum am văzut mai devreme, un nou mare papă apare pe scena politică, noul pontif influențând substanțial situația internă a Florenței din anii următori.

„Il Primo Popolo” s-ar fi putut afirma cu succes în perioada de după 1250 când odată sfârșită hegemonia puterii imperiale în spațiul italian sub Frederic al II-lea a rămas un vid de putere de care noul regim ar fi putut profita să se organizeze și să își creeze o bază și o durabilitate. Acest secondo popolo aparent mult mai radical decât primul în reclamarea propriilor drepturi (este vorba despre drepturile cutumiare de importanță capitală pentru dezvoltarea economică a comunei și despre mutațiile condițiilor de viață al unei artizane ce îi determină la o participare activă în sfera publică), s-a afirmat și datorită unei situații particulare ce i-a permis libertatea de a duce o politică inovatoare, autonomă, câteodată chiar revoluționară. Dar un oraș precum Florența servea de acum înainte drept rampă de lansare extrem de importantă din punct de vedere economic și politic deoarece i-a fost concesionat fără remușcări dreptul la o proprie dezvoltare instituțională autonomă; aportul internațional pe care bancheri împreună cu rolul lor în politică oferă o formidabilă dezvoltare citadină⁹.

Istoria florentină ce urmează imediat după exilul lui Giano este istoria unei involuții nu foarte bruscă, aparentă dar concretă. Luptele interne au fost în mare parte oglinda contrastelor economice și sociale ce s-au finalizat printr-o strictă diviziune politică: contrastul între *bianchi* și *neri* este întâlnirea dintre două facțiuni interclasiste în care nu este alocat niciun spațiu mării majorității a populației exclusă prin naștere din viața politică a democrației burgheze citadine din secolul al XIII-lea.

Dezvoltarea politicii judiciare și de represiune

Sistemul represiv și judiciar care s-a consolidat între secolul al XIII-lea și al XIV-lea în urma acțiunilor de supraveghere precum și a dezvoltărilor apărute în baza structurilor parohiale și de activitate de protecție a ordinii publice a acelor *compagnie* armate a *popolo*. Munca judiciară executată de un ansamblu de tribunale încredințate unui personal specializat și străin se reflectă în această pluritate de organisme și de jurisdicții din cadrul structurii comunale. Pentru a combate violența magnaților și a disciplina revendicările suprapuse a claselor inferioare,

⁸ Ottocar 1962: 129-134.

⁹ Ideea este dezvoltată în Baddeley 1897.

regimul comunal de negustori și artizani a fost supus măsurilor imediate de represiune. Corpul de poliție a colaborat la aceste măsuri ce cuprindeau abuzul legilor, interdicția de uz de arme și recompensa, precum și încarcerare bazată pe acuzații secrete. Efectul combinat al acestor dispoziții și decăderea politicii administrative a organismelor comunitare care nu aveau nicio politică fiabilă vor conduce la transformările structurale din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

În 1378 este creat *Otto di Guardia*, ce reprezenta o magistratură colegială formată exclusiv din cetățeni florentini și care era emanația directă a colegiilor guvernamentale însărcinate de a dirija și coordona forțele de menținere a ordinii publice, care va marca debutul unei noi faze în politica represivă și judiciară. Elementul de fractură care a apărut în ultimele decenii ale secolului mai sus menționat rezidă în ruptura dintre mișcările sociale armate și reprezentarea lor instituțională: acest liant a fost deseori caracterizat prin experiența comunală. De fapt aceste noi structuri judiciare ce s-au afirmat începând cu 1378 au participat la ranforsarea aparatelor oficiale de natură statală ce au fost cele mai profund marcate. Au menținut astfel un lung proces de translație de la un sistem judiciar de natură privată și comunitară la un sistem fondat pe importanța penală de comportamente și pe centralizarea aparatelor publice.¹⁰

Paralel acestor transformări, noul sistem judiciar florentin se bazează pe activitatea noilor magistraturi colegiale, încredințate direct cetățenilor membrii ai clasei conducătoare și strâns legat de executivul guvernamental. Aceste noi organe vor submina pe parcursul secolului al XV-lea puterile și identitatea vechilor tribunale încredințate echipelor de judecători profesioniști străini (non-citadini). Va începe un proces de concentrare jurisdicțională și de raționalizare birocratică ce va solidifica fragmentarea tipică structurilor comunale. Transformarea sistemului judiciar are la bază de asemenea o procedură inchizitorială mult mai arbitrară, detașată de normele statului, după un model de control social mai lejer. Un astfel de instrument de o asemenea noutate politică, aflat în serviciul unei organizații autoritare, se baza pe recursul sistematic la denunțarea anonimă sau secretă, la activitățile de spionaj, informatori.

Turbulențele politicii de compromis florentine

În decada imediat următoare instituționalizării noului regim florentin, din 1343, politica a fost caracterizată de instabilitate și turbulențe, de conflicte intense între partizani și de către emergența problemelor de

¹⁰ „Restructurarea habitatului împreună cu concentrarea buticurilor și comerțul din centrul orașului precum și deolasarea la periferie a atelierelor și a manufacturilor va contribui la declinul solidarității populare. Dispariția structurilor de autocontrol social a fost în cele din urmă consacrată de creația la începutul secolului al XVI-lea a corpurilor de poliție subdivizate din punct de vedere administrativ în cartiere dar fără niciun raport direct cu comunitățile din cartierul succesiv, aici de asemenea o evoluție comună cu alte centre urbane din aceeași epocă, exemplul elocvent fiind Parisul”; Brucker 1962: 148.

guvernământ. În contrast, următorii zece ani ai istoriei comunale au fost relativ stabili¹¹. Comportamentul politic al oamenilor, ca individ sau grup, a devenit mai regulat și previzibil, iar disputele au fost clarificate și stabilizate de timp și experiență. Forțele politice din interiorul regimului se aflau într-un echilibru astfel încât niciun grup nu predomina în ciuda unor ascendențe și descendențe temporare. Datorită răbdării și cumpătării, politicienii au avut tendința să evite acțiunile precipitate ce se puteau întoarce împotriva lor sau ce ar putea destabiliza echilibrul precar. Echilibrul nu a însemnat sfârșitul tensiunilor și a conflictelor din interiorul comunei. Apeluri la unitate și armistițiul din cadrul războiului partizan au fost aproape mereu prezente în minutele din cadrul consiliilor întrunite. „Permite-le cetățenilor să numească doleanțele¹²”, îndemna Simone Perozzi în 1355, când Carol de Boemia amenința să atace orașul, iar „Caută mijloace prin care cetățenii să fie reconciliați fără ranchiună¹³”, a fost sfatul lui Filippo Magalotti cinci ani mai târziu în aprilie 1360. „Este de datoria priorilor să caute cu vigilență discordiile dintre cetățeni și să elimine animozitățile ce îi divid¹⁴”, erau vorbele lui Piero Canigiani, în noiembrie 1363, în timpul conflictului cu Pisa¹⁵.

Aceste sugestii de a promova unitatea au fost deseori conturate în termeni generali; dacă era specificat un remediu anume, era prerogativa unei comisii speciale de a rezolva problema. Sunt puține dovezi însă, care să ateste că acest aparat deseori advoca și ocazional realiza o contribuție pozitivă cauzei păcii civice¹⁶. Ostilitățile împotriva sistemului însă nu au sistat. Ca un așa zis critic al guvernământului comunal, Matteo Villani își presăra cronică cu ironii la adresa oamenilor ce controlau administrația. Numește pe unul dintre grupurile de priori (din mai și iunie 1354) ca fiind „fără niciun fel de sentiment de virtute, glotonie și ... dependenți de băutură”. Rectorii îi acuza de a-și „urmări propriile avantaje și pe acelea ale prietenilor lor cu atâta dedicație încât ignorau nevoile comunei noastre, și nu era nimeni preocupat de libertatea acesteia, de prosperitatea și onoarea acesteia¹⁷”. În vara lui 1354 a avut loc o răzmeriță în interiorul orașului și în *contado* destul de serioasă pentru a cauza o investigație și pedepsire a ofensorilor. În următoarele luni pline de tensiune datorită amenințării imperiale asupra orașului, voci din cadrul conclavului denunțau frecvent criticii (*oblocutores*) ce atacau regimul și politica acestuia¹⁸. Inamicul comun devenea ținta pasiunilor și a urii, care în timp de pace erau

¹¹ Brucker 1962: 148.

¹² Brucker 1962: 148.

¹³ Brucker 1962: 148.

¹⁴ Brucker 1962: 148.

¹⁵ Brucker 1962: 148.

¹⁶ O „*balia*” pentru a promova reconcilierea în 1351 a înregistrat un succes în aranjarea păcii dintre familia de Medici și Guasconi, și între familia de Manneli și de Gherardini.

¹⁷ Brucker 1962: 149.

¹⁸ Brucker 1962: 149.

direcționate împotriva opozantului domestic. O altă sursă a stabilității politice a fost prezența moderațiilor în cadrul consiliului. Majoritatea proveneau din familii de patricieni, rămâneau de cele mai multe ori separați de facțiuni, urmăreau o politică independentă și aveau o concepție clară asupra mecanismelor publice ce depășea interesele lor personale și de clasă. Donato Velluti este un exemplu. Cu mândrie el descrie în *ricordanze* cum el a rezistat asalturilor din partea ambelor facțiuni, luptând să le dezbine. Dar a observat totuși prețul plătit pentru poziția neutră. Facțiunile căutau să ruineze și să discrediteze pe acei *cari e antichi cittadini* ce refuzau să li se alăture¹⁹. Alți importanți independenți erau Filippo Bastari, Simone dell'Antella și Filippo Magalotti. Bastari era un politician experimentat a cărui carieră publică aproape că se identifica cu durata de viață a regimului. Ca singur reprezentant al familiei sale în politică, a compilat un remarcabil record de servicii comunale. A fost un participant frecvent în politica externă iar opiniile sale sunt înregistrate în *Pratiche*²⁰. Filippo Magalotti și Simone dell'Antella aparțineau familiilor patriciene ce de obicei susțineau facțiunea conservatoare Albizzi dar aceștia au fost remarcați pentru opiniile lor independente în discuțiile consiliului și pentru opoziția lor *sette-i*²¹.

În incidentul ecleziastic din 1340 s-a realizat o stridentă diviziune între patriciat și *gente nuova*²². În 1350, biserica a încetat să fie o problemă pertinentă în Florența. Relațiile dintre papalitate și comună au fost destul de amiabile în acești ani cu excepția unor mici dispute sporadice și aceasta a redus oportunitatea unor disensiuni domestice pe probleme clericale. Cele două legi ce restricționau libertatea ecleziastică, o moștenire a altercațiilor din decadele precedente, erau un gest de opoziție clericală și un simbol al determinării comunei de a menține cel puțin în teorie supremația puterii seculare. Deși rar invocate, aceste măsuri deranjau curia ce solicita abrogarea lor. Ambele părți ale acestei controversă au fost mereu grăbite. Nici curia, nici comuna nu doreau o concluzie. Comuna căuta să evite conflictele interne și astfel să favorizeze o posibilă ruptură de aliații săi Guelfi, iar papalitatea nu era dispusă să compromită acțiunile sale de a recupera teritoriile italiene, ce depindeau într-o foarte mare măsură de suportul și aprobarea Florenței. Dar această toleranță reciprocă nu a însemnat sistarea conflictelor și eliminarea diferențelor²³. Problemele taxării clericale versus justiția seculară au rămas surse de tensiune între biserică și regimul comunal. Conflictul cauzat de disputa ghibelină este bine conturat în cronici și documente. Stratagemele și manevrele facțiunilor opozante și personalitățile implicate reies clar din arhive. Mai puțin clară este însă controversa ce se dezvoltă asupra relațiilor comunei cu papalitatea

¹⁹ Velluti 2014: 241-242.

²⁰ Brucker 1962: 152.

²¹ Brucker 1962: 160-167.

²² Brucker 1962: 160-167.

²³ Brucker 1962: 160-167.

începând cu anii 1350. Cronicile conțin puține informații despre acest subiect, și sunt puține dovezi ce conțin relevante statistici a scrutinilor, cu predilecție pentru politica externă. Corespondența diplomatică din care doar câteva fragmente sunt relevante, nu denotă nimic despre disputele sau maniera în care politica a fost conturată. Un factor de mare semnificație pentru viitorul relațiilor florentino-papale a fost decizia papei Clement al VI-lea de a-l trimite pe cardinalul Egidio Albornoz în Italia, cu sarcina de a recuceri statele papale²⁴. Pentru a garanta succesul misiunii Albornoz avea nevoie de asistența activă a guelfilor în peninsula, în special aceea a Florenței. La această reînviere a puterii temporale papale, comuna nu putea să rămână indiferentă sau neutră.

Cu puțin după anunțarea lui Albornoz în oficiul delegat, Signoria a primit o cerere de a trimite un contingent de trupe împotriva lui Giovanni di Vico, prefectul Romei, ce era primul dintre țintele campaniei papale desfășurate împotriva „tiranilor”.²⁵ În faza timpurie a proiectului de recuperare teritorială, opinia comunală era în favoarea ajutorului militar și financiar pentru legat, în limitele resurselor orașului. Această schimbare de la poziția neutră din decadele precedente poate fi atribuită în mare măsură influenței aflate în creștere a patricienilor conservatori din interiorul regimului și de asemenea fricii față de amenințarea familiei Visconti ce se apropia din nord.

Un alt important factor în această schimbare bruscă au fost contribuțiile florentine în finanțele papale în timpul anilor 1350. Odată cu inaugurarea campaniilor militare ale lui Albornoz în 1353 a devenit necesar transferul de mari sume de bani de la Avignon la armatele papale din teritoriu. Matteo Villani²⁶ relatează că mari sume de bani erau colectate în oraș de oficialii papali ce ofereau indulgențe contribuitorilor²⁷ dar fiecare aspect al campaniei lui Albornoz a câștigat aprobarea Florenței. Când în 1354 legatul planifica un atac asupra lui Galeotto Malatesta, lord de Rimini, Signoria i-a cerut să rezolve disputa cu despotul Romagniei pe cale amiabilă²⁸. Vechia prietenie pentru familia guelfă ai cărei membrii au servit orașul în calitate de condotieri a fost principalul factor declanșator în apărarea lui Malatesta de către comună.

La cinci ani după ce Albornoz și-a inițiat recucerirea, un stat sub control direct al papalității a devenit o realitate, o majoră entitate politică în centrul Italiei. De-a lungul vârfurilor Apeninilor de la Bologna la Bibbiena, frontierele Florenței atingeau teritoriul papal. Pe măsură ce implicațiile acestei dezvoltări deveneau tot mai vizibile, relația comunei cu papalitatea a devenit subiectul unei discordii. Cooperarea cu Avignon a realizat un tablou

²⁴ Brucker 1962: 173.

²⁵ Brucker 1962: 173.

²⁶ Baron 1960: 440–451. Hyde 1979: 109–128.

²⁷ M. Villani, VI, 14, VII, 84

²⁸ Brucker 1962: 175.

de avantaje tangibile și concrete ale unei politici externe bazate pe obligații cutumiare, ce oferea protecție Florenței față de Visconti și alte potențiale forțe ostile armate. Aflată sub scutul bisericii comuna nu mai era vulnerabilă atacurilor bandelor de jefuitori atrași de bogăția orașelor toscane.

Nu toți florentinii erau în schimb convinși de aceste argumente. Mulți considerau îndoielnică o alianță cu statele papale sub pretextul unei protecții adecvate a orașului. Acești critici se temeau de asemenea de posibilitatea transformării comunei într-un satelit al bisericii astfel pierzându-și inițiativa și libertatea de acțiune în diplomatie, irosind toate resursele sale pe obiectivele papale ce nu coincideau cu interesele florentine.

În vara anului 1358 argumentele în favoarea unei alianțe cu Sf. Scaun au fost prezentate în discuțiile consiliului întrunit, când comuna era amenințată de trupele conduse de cavalerul german contele Landau. În iulie un decret ce autoriza negocierea unui pact între Signorie și legat a fost acceptat cu puțină opoziție²⁹.

În noiembrie Albornoș vizitează Florența unde este primit cu onorurile și respectul datorat în calitate sa de prinț al Bisericii și un valoros aliat³⁰. Decizia legatului de a face pace cu contele Landau a avut numeroase consecințe semnificative pentru imaginea puterii temporale a papalității în Italia, dar și pentru politica florentină. În primul rând a reprezentat sfârșitul colaborării dintre Florența și proiectele politice ale Avignon-ului în Italia, de acum înainte curia nu mai putea depinde de asistența florentină în eforturile sale de a construi și apăra un puternic stat papal. Pentru prima dată în zeci de ani, motivele și obiectivele papale în peninsula au fost public denunțate în Florența guelfă. Comentariile lui Villani sunt semnificative: „s-ar părea că legatul dorește să direcționeze comuna și să o preia sub tutelajul său și să pună bazele unei suveranități ascunse, astfel că poporul l-a criticat franc”³¹ Florentinii au fost furioși la încălcarea principiilor de credință de către Albornoș, de eșecul său de a proteja orașul împotriva companiilor armate, de refuzul său de a recompensa comuna pentru asistența furnizată și de către asumția sa că orașul va accepta pasiv deciziile sale³².

Un puternic nucleu de partizani guelfi și-a menținut credința că Florența nu ar putea supraviețui în afara orbitei papale, dar advocații unei independențe politice externe creșteau în număr și influență. Un lider al acestei facțiuni, Giorgio de Ricci a sugerat ratificarea unei legi prin care se interzicea comunei să se alăture oricărei ligi sau federații. Pentru Giorgio și pentru cei ce erau în acord cu el, evenimentele de la 1359 au dovedit că

²⁹ Brucker 1962: 176.

³⁰ M. Villani, VII, 103.

³¹ M. Villani, VIII, 103.

³² M. Villani, IX, 7.

alianțele aveau o importanță redusă și că orașul de pe Arno era acum destul de puternic să se protejeze fără recurs la asistență exterioară³³.

Florența însă avea alături state precum Napoli, Padova și Ferrara, aflate sub influența guelfilor, iar guvernul a cooperat îndeaproape cu temutul inamic al guelfilor Bernabo Visconti lordul de Milano. În perioada primăverii și verii anului 1359 relațiile Florenței cu despotul au devenit cordiale.

Istoria comunei florentine din anii 1350, relevă faptul că după fațada de compromis și reconciliere, niciun adevărat progres nu a fost făcut față de soluționarea permanentă a problemei majore. Deși ura și antagonismele din interiorul grupurilor aflate la conducere nu au explodat în revoluții sau violențe nici nu au sistat. Acele forțe ce mențineau discordia în limite manevrabile, prosperitate economică, crize externe și eforturi de pacificare, nu au avut un caracter permanent. Odată cu anii 1360 erau deja semne evidente că tensiunile politice și sociale erau într-o creștere exponențială, iar guvernământul comunal se afla din nou sub un atac puternic și susținut.

Nu există o explicație simplă care să clarifice motivele pentru care regimul a eșuat în a realiza o stabilitate deși în această perioadă tulburată și instabilă un guvernământ stabil ar fi părut un miracol. Patricienii ultra-conservatori nu s-au împăcat niciodată cu ideea de a împărți oficiul cu membrii breslelor considerați inferiori, atâta timp cât *gente nuova* nu putea să accepte magnații ca parteneri egali în comună³⁴. Practic fiecare cetățean trăia sub iluzia convingătoare că era nedreptățit, decăzut din drepturile sale, mutat din locul său legitim în cadrul regimului și că vecinul său era predispus să obțină influență politică mult mai multă decât merita sau i se cuvenea. În spatele acestor atitudini se aflau diferențele ireconciliabile dintre clasele sociale, condițiile competitive intense ale vieții urbane și de către violența infuzată în toate păturile societății.

Liga Italiană și raportul de puteri

Celebrul pasaj al lui F. Guicciardini despre Lorenzo Magnificul ca și arhitect al echilibrului puterii în politica italiană la sfârșitul secolului al XV-lea este cea mai adecvată introducere a acestei teme: „*Conoscendo che alla repubblica fiorentina e a se proprio sarebbe molto pericoloso se alcuno de amggiori potentati ampliasse piu la sua potenza, procurava con ohni studio che le cose d Italia in modo bilanciato si mantenessino, che piu in una che in un altra parte non pendessino: il che senza la conservazione della pace e senza vegghiare con somma diligenza ogni accidente benche minimo succedere non poteva*³⁵”.

³³ Discuțiile consiliului din toamna și primăvara lui 1359 reflectă convingerea faptului că comuna era capabilă de a-și înfrunta singură dușmanii.

³⁴ Wicksteed 1906.

³⁵ Guicciardini 1981: 40.

Florența și-a asumat rolul de arbitru și s-a bucurat de un prestigiu și o influență fără precedent în politica italiană. Un prim indiciu pentru a înțelege cum a reușit Lorenzo acest lucru este alianța sa matrimonială cu familia Orsini, inițial tratată ca o garanție a recente sale alianțe cu regele de Neapole și totodată *condotta* pe care personal a încheiat-o cu Virginio Orsini, capul familiei, în 1486. Să ne amintim însă familia Orsini a fost una dintre cele mai eficiente arme ale lui Alfonso de intimidare a papei³⁶.

Lorenzo a încercat cât posibil să se limiteze la scena politică italiană, spre deosebire de Cosimo și generațiile mai bătrâne. Una dintre marile lui preocupări a fost să limiteze inițiativă politică a bisericii, intrând astfel evident în contradicție cu efortul papei de a promova confederația Italiană. Scopurile contradictorii a lui Lorenzo și a papei erau evidente în tratatul de la Roma, la 13 martie 1480, nominal pentru a reînnoi *lega generale*. De această dată autorii documentului au fost reconstituita liga a Neapolelui, Milan, Florența, și papa Sixtus al IV-lea. Dar refuzul Veneției de a semna a cauzat imediată invalidare a tratatului atât de jure cât și de facto, din moment ce scopul era „ad pacem et felicitatem totius Italiae.” Precum tratatul din 1455, acesta trebuie să dureze douăzeci și cinci de ani. Dar în mod paradoxal, pentru un tratat ce îl avea ca actor principal pe papa însuși, repeta aceleași transgresiuni din 1470 și 1474 despre care Sixtus al IV-lea s-a plâns împăratului: „Pro statibus ipsarum (partium) quos possident in Italia, contra omnes de cetero non lacessitos aut provocatos...turbantes seu turbare volentes...neminem...excipiendo undecunque venerit cuiuscunque gradus et dignitatis existat, etiam si suprema quacunque fulgerent dignitate temporalis vel spiritualis³⁷”. Această prima clauză conține o aluzie la atacul suferit de Florența din partea papalității. Dar după următoarea clauză invită Veneție și pe Ercole d Este, duce de Ferrara, există ampla recunoaștere a prerogativelor papale „predicte partes...promiserunt quod predicti Sanctissimi Domini Nostri Pape et suorum successorum canonice intransium ac prefate Sacrosancte Romane Ecclesie auctoritas, dignitas, preheminentia, honor et status....conservabitur et manutenebitur pacificus et tranquillus,” și fără ”directe vel indirecte in dannum, iactarum, prejudicium vel dedecus ipsius Sanctissimi Domini nostri et dicte Sacrosancte Romane Ecclesie aliquid attentetur, innoventur vel moveatur³⁸”.

Consider acest tratat politic ca furnizând explicit protecția prerogativelor spirituale a papei: „quod circa spiritualia prefatus Sanctissimus Dominus Noster manuteneatur et conservetur ac etiam reintegretur sicut est de iure approbata consuetudine secundum determinationem Dei et Sanctorum Patrum³⁹”. Aceste cuvinte sunt o aluzie

³⁶ Palmarocchi 1993: 23-25.

³⁷ Extras din Lorenzo, Lettere, V: 281.

³⁸ Lorenzo, Lettere, V: 281.

³⁹ Lorenzo, Lettere, V: 281.

transparentă a faptului ca Lorenzo a apelat la regele Franței pentru a-l chema pe papă să răspundă în fața consiliului. Elementele implicite și conflictuale cuprinse în esența Ligii Italiene au fost astfel aduse la suprafață și în consecință criza ligii a fost definitiv anunțată. Așa numita politică de echilibru, deschis sfidătoare a prerogativelor supreme a bisericii și a imperiului („etiam si suprema quacunque fulgeret dignitate temporalis vel spiritalis”)⁴⁰ a reprezentat înlocuirea ligii și nu continuarea ei.

Lorenzo a fost pe bună dreptate considerat autorul acestei înlocuiri, chiar dacă premisele pot fi găsite în evenimentele anilor 1466-67, anume în timpul succesiunilor lui Francesco Sforza și Cosimo, a căror strânsă legătură politică a contribuit atât de mult la „Tratatul de la Lodi”. Lorenzo și-a asumat acest rol și din primele momente a formulat o strategie de la care nu s-a abătut și abandonat niciodată. Succesul său poate fi măsurat în achiziția Florenței a unei securitate și influențe fără precedent, după cum Machiavelli recunoaște fără dubii⁴¹. Cel mai tipic și extraordinar produs al acestei politici a fost influența exersată asupra papalității, din partea căreia a reușit să obțină un oficiu de cardinal pentru fiul său; era consacrarea ecleziastică paradoxală a unei conduite generale seculare agresive.

Rubinstein își concluzionează recenta reevaluare a Ligii Italiene cu o referință la Sfânta Liga formată la 31 martie, 1495, împotriva francezilor: „pro quiete Italiae...pro conservanda dignitate et auctoritate Apostolicae Sedis, pro Sacri Romani Imperii iuribus tuendis proque defensione et conservatione communium statuum partium praedictarum⁴²”.

Participarea imperiului (ducele de Milan, Ludovico il Moro a obținut, deși prea târziu, lung dorita învestitură) marchează începutul unei noi epoci. Conflictele europene de care Liga a încercat să protejeze peninsula, foloseau acum Italia ca și teatru de război. Singura noutate era, odată ce au fost expulzați Mediceii, Florența și-a asumat rolul tradițional pro-francezi. Linia „italiană și princiară” de conduită era acum o concepție a trecutului. Poate în baza acestor evenimente, judecata nostalgică exprimată de Guicciardini și alți contemporani vor apărea mai puțin simpliste decât istoriografia modernă a încercat să le facă să pară.

⁴⁰ Lorenzo, Lettere, V: 281-282.

⁴¹ Machiavelli 1927.

⁴² Rubinstein 1988: 119.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de specialitate:

- Becker, Marvin B. "Notes from the Florentine Archives," *Renaissance News* (Volume 17, Number 3, 1964).
- Gene A. Brucker, „Florentine Politics and Society 1343-1378, Prinстон New Jersey, 1962.
- La cronica domestica di Messer Donato Velluti*, Nabu Press, 2014.
- N. Ottocar, *Il Comune di Firenze alla fine del Dugento*, Torino 1962.
- Statuto del Podesta dell'anno 1325, editat de G. Caggese, Florența 1921.
- Wicksteed, Philip H. (1906). *Villani's Chronicle: Being Selections from the First Nine Books of the Croniche Fiorentine of Giovanni Villani*. Translated by Rose E. Selfe. London: Archibald Constable & Co. Ltd.

Lucrări generale:

- Alland, Denis and Rials, Stephane. 2003. *Dictionnaire de la culture juridique*. Paris : Presses Universitaires de France, 2003.
- Arancio-Ruiz, Vincenzo. 1947. *Instituzioni di Diritto Romano*. Napoli : Casa Editrice Dott. Eugenio Jovene, 1947.
- Ascheri, Mario. 2000. *I Diritti Del Medioevo Italiano; Secoli XI-XV*. Roma : Carocci, 2000.
- Baddeley, St. Clair. 1897. *Robert the Wise and his Heirs 1278-1352*. London : William Heinemann, 1897.
- Balon, Joseph. 1959. *Ius Medii Aevi*. Namur : Les Anc. ets Godenne, 1959.
- Bras, Gabriel Le. 1965. *Histoire du Droit et des Institutions de l'Eglise en Occident*. Paris : Sirey, 1965. Vol. VII.
- Chiffolleau, Jacques, Gauvard, Claude and Zorzi, Andrea. 2007. *Pratiques Sociales et Politiques Judiciaires*. Rome : Ecole Francaise de Rome, 2007.
- Csukovits, Eniko. 2013. *L'Ungheria angioina*. Roma : Viella, 2013.
- Deprez, E., Glenisson, j. and Mollat, J. 1958. *Clement VI(1342-1352), Lettres se Rapportant a la France*. Paris : Publiee sous les auspice du Ministere de l'Education Nationale, 1958.
- Hefele, Charles-Joseph. 1915. *Histoire des Conciles*. [trans.] Dom H. Leclercq. Paris : Librairie Letouzey et Ane, 1915. Vol. VI.
- Instituto Storico Italiano per il Medio Evo*. 1998. Roma-Naples : Ecole Francaise de Rome, Palais Farnese, 1998. L'État angevin. Pouvoir, culture et société entre XIIIe et XIVe siècle.
- Jordan, Edouard. 1939. *Histoire du Moyen Age*. Paris : Presses Universitaires de France, 1939. Vol. IV.
- Monumenta Iuris Canonici*. Bellomo, Manlio and Condorelli, Orazio. 2006. Catania : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2006. Proceedings of the Eleventh International Congress of Medieval Law. Vol. 12, p. 804.

- Nuovi Studi Storici* - 45. 1995. Rome-Naples : s.n., 1995. L'Etat Angevin. p. 725.
- Rubinstein, Nicolai (1988). Das politische System Italiens in der zweite Halfte des 15 Jahrhunderts. In *Bundnissysteme und Außenpolitik im späteren Mittelalter*, ed: von Peter Moraw, Berlin, 105-119.
- Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo*. 2000. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 2000. Il Feudalesimo nell'Alto Medioevo (8-12 aprile 1999). p. 1057.
- Spearing, Edward. 1918. *The Patrimony Of The Roman Church In The Time Of Gregory The Great*. Cambridge : Cambridge University Press, 1918.
- Ullmann, Walter. 1966. *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*. London : Methuen&Co LTD, 1966.
- Vallerani, Massimo. 2012. *Medieval Public Justice*. [trans.] Sarah Rubin Blanshei. Washington : The Catholic University of America Press, 2012.
- Vismara, Giulio. 1987. *Scritti di Storia Giuridica*. [ed.] Dott. A. Giuffrè Editore. Milano : Tipografia Mori & C. S.p.A., 1987. Vols. 1, Fonti Del Diritto nei Regni Germanici.
- Winkelmann, Eduard. 1885. *Acta Imperii Inedita, Seculi XIII et XIV*. Innsbruck : Wagner`Schen Universitats-Buchhandlung, 1885.
- *** 1939. *Studi di Storia e Diritto in onore di Enrico Besta*. Milano : Dott.A Giuffrè- Editore, 1939.
- *** 1976. *The Papacy and Political Ideas in the Middle Ages*. London : Variorum Reprints, 1976.
- *** 2013. *The Laws of Late Medieval Italy (1000-1500)*. Boston : Leiden, 2013.